

Vikár Béla költői átültetése sokáig szinte felülmúlhatatlannak tűnt. Az utolérhetetlenül gazdag nyelv, rímek, alliterációk kettős ihletés szülöttei: a finn tájé és a magyar folklór. Egy ilyen alkotás után óriási és felelősségteljes költői vállalkozás újba kezdeni. Akarat, tehetség, tízesztendőös áldozatos munka azonban új remekművet hozott létre. Nagy Kálmán fordítói, költői felfogása más, mint Vikáré. Vikár magyarított, ő az eredeti lehető leghűbb visszaadására törekedett. A versek a hangsúlyos és időmértékes ritmus szigorú ötvözetében csendülnek fel, a párhuzamos gondolatok változatos, mindig új nyelvi köntösben jelennek meg. Az alliteráció gazdagsága a finnben szinte nyelvi szükségszerűség, s a magyar népköltészetre is jellemző. A rímek ritkábbak, azokat is inkább a ragok adják.

És hogyan szólal meg az utánozhatatlanul sajátos kalevalai nyelv? Vikár egy tökéletes harmóniájú, kimeríthetetlenül változatos, színes költői-népi, de nem létező nyelvet alkotott benne. Nagy Kálmán modernebb felfogása az egyszerűséget vallotta, ezt érezte közelebb az eredetihez. Ő is a magyar folklórból merített, csak másként, mint elődje. A Kalevala szóképzései népmeséinkre, drámaisága, tömörsége a székely népballadákra, képei népdalainkra emlékeztetnek. Az erdélyi költő fordítása így lett igazán magyar, s megmaradt ugyanakkor Suomi északi levegőjét árasztó finn eposznak.

„Azt szeretném, hogy a mai olvasó könnyebben megértse, jobban a mélyére tudjon hatolni a Kalevalának.” E céllal kezdett a fiatal nagybányai irodalomtanár a nemes feladat megoldásához. Az 1969-ben megjelent „Kalevala földjén” című kis könyvében már hat éneket közölt a készülő műből, s meleg hangú előszavában rövid, hozzáértő elemzést írt róla. Az elmúlt év végén megjelent a teljes alkotás, amit a tragikus sorsú fiatal költő már nem érhetett meg.

Él azonban a nehéz körülmények között is létrejött, modern felfogású, új Kalevala. A ma emberéhez szól, emberségre tanítva az idők távolából. A romániai magyar irodalom újabb kincssel gazdagította költészetünket és a magyar Kalevala-irodalmat. (*Kriterion*, 1972.)

DUGÁNTSY MÁRIA

Képes Géza : Napfél és Éjfél

Finnugor rokonaink népköltészete — közli az alcím. Azaz nemcsak nyelvrokon-ságról, hanem ennél sokrétűbb, szorosabb, bensőségesebb kapcsolatáról van szó. Éppen a fordítás szükségessége mutatja, hogy jelen esetben a nyelvi hasonlóság nem segít a megértésben — annál többet jelent a közös eredet, közös múlt, azonos ősi hitvilág, azonos gyökerű folklór, s — a nyelvrokon-ságból is adódó — rokon gondolkodás ténye.

Évszázados hiányt pótol ez a gyönyörű kiadású kötet. A benne szereplő művek nagy része egyáltalán nem mai gyűjtés, sem mai fordítás. Az első vogul szövegeket Reguly Antal még 1843-ban jegyezte föl, Munkácsi is a múlt században járt a votjákok között. Képes Géza pedig — miközben bebarangolta a világirodalmat térben és időben: a finn népdaloktól Puskinig és Abu Száidtól Robert Gravesig — az egyetemről magával hozott — kezdetben nyelvészeti — érdeklődéssel számon tartotta rokonaink költészetét is, előbb a finnekét, észtekét majd az obi-ugorokét, mígnem kiterjedt figyelme az egész finnugorságra — egyelőre a szamojédok még kimaradtak a kötetből.

Mégis, annak ellenére, hogy a most megjelent művek nagy része régóta kiadásra készen áll, vagy elszórtan már napvilágot is látott, azt kell mondanunk, hogy a legjobb időben érkezett a kötet. Akkor, amikor már közönsége is van. Néhány lelkes kutató tudományos és népszerűsítő munkájának eredményeképpen föltámadt az igény, hogy végre mint irodalmat ismerjük meg és becsüljük a rokon népek költészetét. A múlt évben több folyóirat is közölt fordításokat. Talán megvalósul, hogy ez a mindenkinek szóló irodalom közös kincsünk lesz, nemcsak beavatottaké.

Ez a költészet — dalokban, eposzokban, mondákban, rögtönzésekben — évszázadokon keresztül megőrizte azt az ősi állapotot, melyben a mi népmeséink is gyökereznek; ápolgatta, dédelgette, fönttartotta azokat a motívumokat, melyeket annyira ismerünk mi is. Az obi-ugoroknál olvashatunk a táltossá mosdatott szájalmas csikóról, a főhős hűséges állatbarátairól, akik, miután az emberek galád módon megölték a fiút, életet adó fűvel föltámasztják gazdájukat. S a föltámadó fiú magyar mesehős módjára nyújtózkodik, mondván: de sokáig aludtam. De megtudjuk azt is, hogy Szárnyas Pasker éppúgy üldözte a csodaszarvast, mint Hunor és Magor, s hogy mint Déva várát, Kazány falát is fiatal lány teste tartja össze — a mordvin ballada szerint.

A cseremiszbűvölőkben nem nehéz ráismernünk a Bornemisza által följegyzett ráolvasások rokonaira — természetesen keresztény elemek nélkül, s a votják siratók is nagyon ismerősen csengenek a fülünkben.

Képes Géza — mint költő és tudós egy személyben — utószavában a lefordított anyag segítségével tudós gonddal, de néha több költői beleérzéssel próbálja rekonstruálni azt a társadalmat, kort, hitvilágot, szokásrendszert, melyben ezek az alkotások születtek, s melyben saját folklórunk is gyökerezik. És nagyon helyesen fölfedezi virágénekeink párhuzamos megfeleléseit a cseremiszbűvölők és votják népdalok virág- és színszimbolikájában.

A néprajzi, őstörténeti, ősköltészeti adatok mellett a kötetben szereplő művek másik rétege megismerteti rokonaink további sorsát, mely oly gyakran hasonlít a miénkhez. A mordvin Panaszt, az észti gazdagcsúfoló dalokat akár a mi kuruc kori szegénylegény-költőink is írhatták volna. A katonasors, az árvaság mindenütt egyformán keserves, s a cseremiszbűvölők menyasszony mintha csak magyarul siratná lány-ságát.

Múltba néző funkcióján kívül, a legfontosabb információ, melyet ez a kötet nyelvrokonainkról közöl: az éneklés, a dal létszükség számukra. A vogul Tur nagyapó énekében a költészet lényegének maig is érvényes megfogalmazását olvashatjuk — az éneklés belső kényszerének leküzdhetetlenségéről, a dal formálásának gondos-fájdalmas, örömet adó munkájáról, s a befogadó közeg, a hallgatók és továbbének-lők szükségességéről. Hiszen a dalra „kinyílik a szív s fent kinyílik az ég”, s ezek után a szó valóban mindenre képes — az öthúrú húros fa még a halott énekmondót is föltámasztja.

„Nehéz élni öröm nélkül, / Teher élni ének nélkül” — mondják az észtek, s a szántogatás, legeltetés, bogoygyűjtés közben talált igékből összeállt dal öntörvényűségéről így szólnak a finnek:

*Egyik szó más szóból ered,
Szikra száll ki, szül nagy tüzet,
Terjed a dal teljesedik,
Ének közben édesedik...
Nem kell nézni, hova, merre,
Maga a dal mondja: merre.*

s a sűrítés és elhallgatás művészetéről:

*Hosszú vers rossz dalosra vall,
Hogyha rövid, úgy szép a dal:
Jobban a szívünkbe marad,
Hogyha hamar félbeszakad.*

Megragadó a népdalok százados tapasztalatokon alapuló, példabeszédszerű, hol rezignált, hol derűs bölcsessége, pajkos öröme. A hasonlatok és metaforák, a népies, paraleliztikus gondolkodásmód a természetnek kiszolgáltatott, de nélküle élni sem tudó, vele egy ütemre lélegző emberről tudósítanak.

A Kalevala annyi költői, nyelvi újdonságot nyújt ma is, hogy fordítására, azt mondhatjuk, nemes verseny indult. S a vogul ősmonda a Szent Tűzőzönt túlélő utolsó — s így első — emberpárról szólva annyira aktuális és mindnyájunkat foglalkoztató problémát vet föl. Juhász Ferenc eposzának közvetlen ihletője volt a hét-rétű nyárfa hajóban hanykolódó és partra vetődő asszony és öreg ember képe. „Hogy él meg a föld ember nélkül?” — aggódott Arany-Áter, s időnként okunk van nekünk is riadtan utána kérdezni. Emberségünk, reményünk izmosodik, ha olvassuk ezt a könyvet. (*Magyar Helikon*, 1972.)

CSEPREGI MÁRTA

Termő ékes ág

A válogatásokat nemcsak a tartalmuk érdekesítheti. A pillanat is, amely világrajöttüket megelőzi, s amelyben születnek. Mert az igazi antológiákat ugyanúgy az alkalom, az idő kényszere hívja életre, mint a versekét, regényekét. Mint a legszemélyesebb alkotásokét. Erre az alkalmas időre érzett rá Domokos Mátyás, amikor *Termő ékes ág* címen kiadta a legszebb magyar anyaverseket.

Anyaversek: fiatal asszonyok énekei; megszólaltatói az áldott terhüket büszkén hordozó, az „elrejtett magzati óra ketyegését” csendesen hallgató kismamáknak, büszkeségük és életadó öntudatuk megszólaltatói; megidézői a pillanatnak, amikor „lúktetni kezdenek a különvált idő legelső másodpercei”, megidézői a megidézhetetlennek, a gyönyörű kínna: a szülés csont- és izomszakasztó kínjainak, tenyérbe fullasztott, szégyellt jajainak. Megidézői az „egy torony falai a robbanás előtt” borzongató perceinek, hitelesen, a leghitelesebben: a költőnk mint szülőanyák által.

Anyaversek: a „világ legértelmesebb cselekedeté”-ről, amikor „mellét nyújtja az anya a tejére éhes gyermekének”; a „pántlikás, ütköző-szarvú kis bölény”-ek ijedt-vidám mozdulásairól, aztán az altatódal, a bölcsődal adta nyugtató varázslatokról, álomba ringató vágyairól, majd az anyai biztonság nyújtotta, félve mért első lépésről a kamaszkor világba indító, bátor léptéig, a fiút az anyától „elkuszálóg”.

Anyaversek: az elszakadásról, az egyedülvalóságról, az elhagyatottságról, a hiábavaló ünnepekről és az egyforma hétköznapiokról, az öregkorba érlelő időkről, a nagymamákká, öreganyókká, mamukká szelídítőkről, amikor a „távoli üdvösségtől” szédülő anyák még mindig a fiukért imádkoznak, a távolból is őket félti csak a lélek.

Anyaversek: a halhatatlan édesanyákról, a „teremtés anyala”-iról, akik „talpig gyászban a világon”, ha gyermekükre veszély leselkedik, ha harcba, háborúba szólítják fiukat a parancs, s áldoznak életüket inkább ők a belőlük fogantért, vagy áldoznak vele együtt: „Anyát édes fiával egyetemben öljétek”.

És anyaversek: költőfiak, „tékozló fiúk” vallomásai az őket is szorító magányról, a küldetés, az elhivatottság és a hála, a tartozás, a szeretet drámáiról, a szarvassá változott fiú tragédiájáról; hirdetése az elkötelezettségnek: „süvít bennem az emlék mire szegődtem” és felszólalás a legszentebb szeretet megcsúfolása ellen, a